

~ ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ ~

УДК 336.71.025.13

DOI:10.32680/2409-9260-2023-1-2-302-303-53-58

БАНКІВСЬКА СИСТЕМА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Гудзь Т. П., доктор економічних наук, професор, професор кафедри фінансів та банківської справи, Вищий навчальний заклад Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі», м. Полтава, Україна
e-mail: gtp9@ukr.net
ORCID ID: 0000-0002-2310-5425

Герчіков М. О., здобувач третього (освітньо-наукового) рівня ступеня доктора філософії зі спеціальності 051 Економіка, Вищий навчальний заклад Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі», м. Полтава, Україна
e-mail: geru4444444@gmail.com
ORCID ID: 0000-0001-7588-4144

***Анотація.** Мета статті полягає у вивченні стану банківської системи України в динаміці за час війни для оцінки ймовірних перспектив розвитку ключових для економіки напрямів діяльності банків. Поставлена мета досягається послідовним вирішенням завдань з використанням діалектичного та логічного підходів, методів індукції та дедукції, а також методів обробки рядів динаміки. Результати аналізу основних показників банківської системи України характеризують її стабільність з ознаками відновлення позитивних тенденцій. Ідентифіковано індикатори відносно стабільного функціонування банків в умовах війни в Україні: достатній рівень капіталізації та ліквідності банків, збереження фондування коштів клієнтів, рентабельність банківської системи, забезпечення безперебійного банківського обслуговування. Основними інструментами підтримки економічного розвитку з боку банківської системи є виважений підхід до оцінки кредитного ризику, програми реструктуризації кредитів, інвестиції в ОВДП, валютні інтервенції Національного банку для утримання валютного курсу, збільшення міжнародних резервів, розширення на світовому фінансовому ринку ніші державних цінних паперів України номінованих у гривні, а також інших фінансових інструментів для повоєнного відновлення. Практична значимість статті полягає в окресленні ймовірних змін банківської кредитної політики, а також елементів монетарної політики Національного банку України, які є орієнтирами для бізнесу та формують ключові індикатори фінансово-економічної стабільності у державі.*

***Ключові слова:** банки, система, ризику, кредити, капітал, ОВДП, міжнародні резерви, відсоткова ставка, валютний курс.*

BANKING SYSTEM OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF WAR

Gudz Tetiana, professor of the Department of Finance and Banking, Doctor of Economic Sciences, Professor, Poltava University of Economics and Trade, Poltava, Ukraine
e-mail: gtp9@ukr.net
ORCID ID: 0000-0002-2310-5425

Herchikov Maxim, PHD student Poltava University of Economics and Trade, Poltava, Ukraine
e-mail: geru4444444@gmail.com
ORCID ID: 0000-0001-7588-4144

***Abstract.** The main purpose of this article is the study of Ukraine banking system state in dynamics during the war in order to assess the likely prospects for the development of the banks' activities, which are key for the economy. The task of the research: to reveal the signs of stability and instability of the banking system of Ukraine, to determine the vector of development of the monetary policy of the National Bank of Ukraine, to give a picture of the expected changes in the activity of banks for the orientation of Ukrainian business in the options for making financial decisions. To achieve the objectives in this article, the general scientific and special methods used. They are: dialectical approach, logical approach, methods of induction and deduction, as well as methods of processing series of dynamics. The results of the analysis of the main indicators of the banking system of Ukraine characterize its stability and signs of recovery of positive trends. The following indicators of the stable functioning of the banking system of Ukraine in wartime conditions were identified: a sufficient level of capitalization, preservation of the funding of funds of legal entities and individuals, restoration of the profitability of banks, maintenance of liquidity and provision of uninterrupted banking service for settlement operations. The main tools of economic development support from the banking system have been identified. The credit policy of banks has a significant impact on the economy. It provides a balanced approach to credit risk assessment and the continuation of credit restructuring programs. Banks support balanced implementation of the state budget. They actively participate in auctions for the purchase and sale of domestic state loan bonds. The National Bank regularly carries out currency interventions and increases international reserves to maintain the exchange rate. The expansion of international cooperation of the banking system of Ukraine is aimed at the development of the niche of Ukrainian state securities denominated in hryvnia, as well*

as other financial instruments for post-war recovery. lies in the outline of likely changes in bank credit policy, as well as elements of the monetary policy of the National Bank of Ukraine, which are guidelines for business and form key indicators of financial and economic stability in the state. Among them: increased requirements for potential borrowers, increase in the price of financial resources under conditions of increased risks, active servicing of public debt, promotion of increased demand for the Ukrainian hryvnia.

Keywords: banks, system, risks, loans, capital, government bonds, international reserves, interest rate, exchange rate.

JEL Classification: G210, E590.

Постановка проблеми. Вже рік Україна відбивається від повномасштабної агресії росії, відстоюючи власну незалежність. Війна вже забрала десятки тисяч людських життів, понівечила людські долі та тисячі квадратних кілометрів української землі. Економічні втрати не настільки болючі, бо підлягають відновленню, для якого банківська система є оплотом. Тому вивчення поточних змін у функціонуванні банківської системи України є актуальним у контексті забезпечення безпеки держави та оцінки економічних перспектив для бізнесу та домогосподарств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика функціонування банківської діяльності завжди широко висвітлювалася у наукових публікаціях. Особлива увага приділялася новітнім змінам у регулюванні діяльності банків [1, 2], аналізу ключових показників фінансової стійкості банківської системи, її капіталізації та ліквідності [3, 4, 5].

В окремих напрямках досліджень виділяються роботи, присвячені впливу банківської системи на економіку держави [6, 7].

Відокремлення невирішених раніше частин загальної проблеми. Період функціонування банківської системи в умовах війни – це новітня проблематика наукових досліджень, яка за об’єктивних причин не може бути довершено розкритою, характеризується певним рівнем невизначеності на перспективу, тому постійного оновлення потребують наукові огляди сучасної діяльності банків в Україні [7].

Мета дослідження. Стаття присвячена вивченню стану банківської системи України в динаміці за час війни для оцінки ймовірних перспектив розвитку ключових для економіки напрямів діяльності банків.

Основний матеріал. Українська економіка в цілому та банківська система як її важлива складова у 2022 році зазнали найбільш руйнівного удару в історії розбудови незалежної держави, але відносно стабільність утримано (табл. 1).

Таблиця 1

Основні показники діяльності банків України за 2022 рік

Назва показника	01.01.2022 р.	01.12.2022 р.	Абсолютне відхилення за 2022 рік	Відносне відхилення за 2022 рік
Кількість діючих банків	71	67	-4	-5,63
Активи	2 053 232	2 243 915	190683	9,29
Готівкові кошти	75 375	76 725	1350	1,79
Кредити надані клієнтам	1 065 347	1 075 343	9996	0,94
Вкладення в цінні папери та довгострокові інвестиції	829 887	929 640	99753	12,02
Капітал	255 514	218 910	-36604	-14,33
Зобов’язання банків	1 797 718	2 025 006	227288	12,64

Строкові вклади (депозити) інших банків та кредити, що отримані від інших банків	24 948	6 515	-18433	-73,89
Кошти суб'єктів господарювання	758 434	838 362	79928	10,54
Кошти фізичних осіб (з ощадними (депозитними) сертифікатами)	726 898	889 485	162587	22,37
Кошти небанківських фінансових установ	41 410	51 645	10235	24,72
Рентабельність активів, %	4,09	1,02	-3,07	-75,06
Рентабельність капіталу, %	35,08	9,33	-25,75	-73,40
Норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу	18,01	19,16	1,15	6,39
Норматив достатності основного капіталу	11,99	13,08	1,09	9,09

Джерело: складено авторами за даними Національного банку України [8]

Банківська система України тримає фінансовий фронт – відпливу капіталу немає, а це було характерно для всіх періодів фінансової кризи. Не відмічаємо й нарощування банківського капіталу, однак капіталізація банківської системи на досить високому рівні. Варто відмітити, що банкам вдалося подолати збитковість та вийти на кінець 2022 року на рівень рентабельності, хоч і нижчий у чотири рази, якщо порівняти з підсумками 2021 року.

Повномасштабне військове вторгнення росії в Україну переломило сталу тенденцію поступового скорочення частки непрацюючих кредитів (NPL) в українських банках, яке тривало з 2018 року. За цей час обсяг NPL зменшився на майже 300 млрд. грн., частка у кредитному портфелі скоротилася з 55% до 30% станом на 1 січня 2022 року [8]. Наслідки війни – руйнування активів та заставного майна, втрата доходів та погіршення платоспроможності позичальників знизили їхню спроможність обслуговувати кредити, погіршили якість кредитних портфелів банків та зумовили збільшення відрахувань у резерви.

За рік війни частка непрацюючих кредитів (NPL) у банківському секторі становила на 1 січня 2023 року 38%. Обсяг непрацюючих кредитів зріс на 87 млрд. грн. до 432 млрд. грн. [8]. Банки вже визнали значні кредитні втрати – від початку повномасштабної війни обсяги відрахування в резерви під кредити перевищили 100 млрд. грн. і становлять понад 12% кредитного портфеля, що банки мали наприкінці лютого 2022 року. Потенційні втрати кредитного портфеля внаслідок війни, економічної кризи та енергетичного терору країни-агресора можуть сягнути 30%. Коефіцієнт покриття NPL (відношення усіх резервів під збитки за кредитами до NPL) становив на кінець 2022 року 95% [8].

Очікувано, що банки внесуть зміни у свою кредитну політику та застосують виважений підхід до оцінки кредитного ризику, особливо стосовно позичальників, які втратили доходи

і не мають можливості відновити обслуговування кредитів. Банки мають проводити гнучкі реструктуризації для позичальників, які мають перспективи відновлення бізнесу, а також належно оцінювати вартість заставного майна, своєчасно визнаючи втрату доступу до майна, його пошкодження або знищення. З боку Національного банку впродовж 2023 року буде проводитися моніторинг оцінки якості активів, щоб тримати в руслі коректності підходи банків до оцінки кредитного ризику.

Серед ознак стабільності банківської системи варто вказати на збільшення у IV кварталі 2022 року обсягів фондування від клієнтів. За цей час близько 95% респондентів повідомили про зростання обсягів коштів як домогосподарств, так і корпорацій [8]. Крім того, частка зобов'язань у іноземній валюті зростала поспіль за останні два квартали 2022 року.

І вперше від середини 2021 року банки очікують зростання ще й строковості депозитів у наступні 12 місяців. Такі очікування базуються на загальному відносно невеликому, але прирості капіталу великих банків наприкінці 2022 року. Важливо відмітити, що банки виділяють кошти населення як більш надійне поміж інших потенційних джерел для акумуляції фінансових ресурсів, оскільки обсяги оптового фондування та кошти корпорацій не дають оптимістичних прогнозів згідно результатів опитування респондентів у бізнесі. Водночас фінансовий потенціал бюджетів українських домогосподарств, який також несе тяготи війни, об'єктивно не здатен наодинці забезпечити зростання банківського капіталу. Втім, приріст депозитів населення, хоч і незначний, є однією з ознак поточної фінансової стабільності банківської системи.

Індикатором коливань на фінансовому ринку є відсоткова ставка, яка поволі рухається у бік підвищення. Близько третини респондентів очікують подорожчання капіталу у 2023 році. У зв'язку з цим високий попит на кредити буде обмежуватися реальною платоспроможністю потенційних позичальників, що оцінюватиметься за посиленими вимогами стандартів всіх видів кредитування. У 2022 році вже зафіксовано зниження рівня схвалення кредитних заявок. Тому, банки й надалі очікують стримане зростання реального рівня задоволення попиту на бізнес-кредити та іпотеку й прогнозують посилення всіх видів ризиків. Більшість банків регулярно переглядають стандарти корпоративного кредитування з урахуванням динамічності факторів ризику для ведення бізнесу, посилюючи вимоги переважно для довгострокових та валютних позик.

Загалом, на фоні зростання процентного, валютного та операційного ризиків у четвертому кварталі 2022 року ризик ліквідності знизився – і це вперше з початку військової агресії проти незалежності України. Тому, покращення динаміки корпоративного кредитування та подальшого скорочення роздрібного кредитного портфеля цілком очікуване за умов стабільної оборонно-наступальної ситуації на українському фронті. Втім, у першому кварталі 2023 року банки очікують посилення усіх видів ризиків, що не дозволяє їм застосувати програми лояльності, окрім, як зазначалося вище, програм реструктуризації кредитів.

Варто відмітити, що стан валютного ринку утримується у визначеному фарватері курсової політики Національного банку. Цьому сприяє збільшення міжнародних резервів за рахунок надходжень від міжнародних партнерів, яким компенсується чистий продаж валюти Національним банком для покриття різниці між попитом і пропозицією на валютному ринку України. Обсяги валютних інтервенцій Національному банку диктуються з боку попиту значними бюджетними видатками наприкінці 2022 року, а з боку пропозиції – поєднанням зниження експортних надходжень та наслідків повномасштабної війни для економічної діяльності експортерів.

Певним чином валютний курс підтримує переоцінка фінансових інструментів унаслідок зміни ринкової вартості та курсів валют. Тільки за січень 2023 року за рахунок переоцінки вартість фінансових інструментів зросла на 225,7 млн. дол. США [8].

У січні 2023 року міжнародні резерви України становили 29921,8 млн. дол. США. – це вище на 3% за показник рік тому перед початком війни. Поточний обсяг міжнародних резервів забезпечує фінансування 3,7 місяця майбутнього імпорту [8].

Посилилася роль такого джерела фінансування видатків бюджету як боргові цінні папери держави. Від початку повномасштабної війни до 31 січня 2023 року Уряд України залучив від розміщення ОВДП на аукціонах 203 741,4 млн. грн., 1 969,2 млн. дол. США та 1 006,7 млн. євро. На погашення за внутрішніми борговими цінними паперами за аналогічний період спрямовано 222 395,9 млн. грн., 2 793,3 млн. дол. США та 662,6 млн. євро [8].

Національний банк разом із Урядом України докладають зусиль для активізації гривневого сегменту внутрішнього боргового ринку. Зокрема, з цією метою Національний банк з 11 січня 2023 року надав можливість банкам покривати до 50% від загального обсягу

обов'язкових резервів за рахунок бенчмарк-ОВДП [8].

Зі свого боку, Міністерство фінансів підвищує ставки за гривневими ОВДП. Зокрема, якщо на початку жовтня 2022 року максимальна ставка за гривневими військовими ОВДП становила 16% річних, то у січні 2023 року вона зросла до 19,7% річних [8].

Найбільший обсяг цих цінних паперів сконцентрований банками – первинними дилерами. Другим за обсягом є портфель військових облигацій у власності громадян та бізнесу України. Він становить на 01.02.2023 року

21 422,0 млн. грн. або 21,3% від загального обсягу придбаних гривневих військових ОВДП; 344,1 млн. дол. США або 32,0% від загального обсягу ОВДП, номінованих у доларах США; 92,4 млн. євро або 17,4% від загального обсягу ОВДП, номінованих у євро. Обсяг військових облигацій внутрішньої державної позики у власності нерезидентів становить 8 217,1 млн. грн. та

9 млн. дол. США [8]. Водночас Міністерство фінансів здійснює у встановлені терміни чергові погашення військових ОВДП.

Національний банк України розширює співпрацю з міжнародним центральним депозитарієм цінних паперів Clearstream. Зокрема, досягнуто домовленостей щодо розширення існуючого «лінку» з Clearstream та включення додаткових видів активів до переліку фінансових інструментів, що обслуговуватимуться через нього. Згадаємо, що у 2019 році Clearstream вийшов на українські ринки капіталу і запустив «лінк» з депозитарієм Національного банку України. Це дало змогу забезпечити доступ іноземних інвесторів до ринку державних цінних паперів, номінованих у гривні. За перші місяці після оголошення про старт проекту іноземні інвестиції в гривневі ОВДП зросли від майже нуля до 44 млрд. грн., а за результатами першого року функціонування «лінку» обсяг іноземних інвестицій у державний борг України сягнув рекордних 129 млрд. грн. У 2022 році, незважаючи на повномасштабну війну росії проти України, Clearstream безперервно забезпечував повноцінне функціонування ринку гривневих ОВДП на міжнародних фінансових майданчиках, надаючи надійний доступ до українських фінансових інструментів іноземним інвесторам. Тому, завдяки розширенню «лінку» іноземні інвестори матимуть можливість здійснювати не лише операції з державними цінними паперами України, а й з іншими фінансовими інструментами повоєнного відновлення.

Висновки. Отже, банківська система України тримає свій фінансовий фронт та безперервно забезпечує потреби держави, бізнесу та населення в умовах війни. Банки є достатньо капіталізованими, утримують належний рівень ліквідності, відновили рентабельність та демонструють можливість утримувати параметри кон'юнктури фінансового ринку України у фарватері середньострокового планування бюджетних показників. Національний банк України в умовах війни продовжує забезпечувати транспарентну монетарну політику, забезпечуючи курс на збереження стабільності української гривні та захист інтересів вкладників і кредиторів через дієві процедури моніторингу фінансової стабільності комерційних банків, застосування адміністративних методів та індикативних методів регулювання їх діяльності.

Серед основних змін у банківській діяльності слід зазначити підготовку до посилення ризиків, чим зумовлюються очікування посилення вимог кредитної політики та подорожчання фінансових ресурсів на ринку позикових капіталів. Водночас очікуване розширення фондування коштів українців на банківських депозитах здатне пом'якшити рівень цінової кон'юнктури на фінансовому ринку.

Створюються умови для активізації внутрішнього та зовнішнього боргових ринків. Це сприятиме зростанню транскордонних інвестицій, підвищенню ліквідності українських ринків капіталу та підтримав їх функціонування насамперед у частині інструментів післявоєнної реконструкції та відновлення зруйнованої інфраструктури та економіки України.

Подальші наукові дослідження за окресленою проблематикою статті доцільно проводити у ключі аналізу поточного стану функціонування банківської системи з урахуванням динаміки рівня монетарних та немонетарних ризиків, а також новітніх практик банківництва.

Список літератури

1. Мордань Є. Ю., Онопрієнко Ю. Ю. Структурно-логічна схема державного регулювання банківської системи України. Вісник Сумського державного університету. Серія : Економіка. 2020. №1. С. 93-103.

2. Салтан Р. О., Русіна Ю. О., Коваленко Д. І. Сучасний стан розвитку фінансової стійкості банківської системи України. Міжнародний науковий журнал "Інтернаука". 2021. №12. С. 12-16.
3. Гладких Д. М. Ключові проблеми капіталізації банківської системи України та напрями її зростання. Бізнес Інформ. 2021. №5. С.327-333.
4. Ільчук П. Г., Коць О. О., Мартинюк Д. Я., Рак-Млинарська Е. Стан, динаміка та проблеми ліквідності банківської системи України. Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія : Проблеми економіки та управління. 2020. Т.4. №2. С. 27-36.
5. Кубах Т. Г., Руденко Є. Ю. Оцінювання взаємозв'язку фінансової стійкості банківської системи та фінансової безпеки держави. Modern economics. 2021. №26. С. 55-63.
6. Харабара В. М., Грешко Р. І., Третякова О. В., Гладчук О. В. Механізм забезпечення фінансової стабільності банківської системи України Ефективна економіка. 2022. №11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2022_11_20 (дата звернення 03.01.2023р.)
7. Чиж Н. М. Функціонування банківської системи України: проблеми та перспективи. Бізнес Інформ. 2022. №4. С. 103-110.
8. Національний банк України: сайт. URL: <http://www.bank.gov.ua> (дата звернення 10.02.2023).

References

1. Mordan' Ye. Yu., Onopriyenko Yu., Yu. (2020). Structural and logical scheme of state regulation of the banking system of Ukraine. Visnyk Sums'koho derzhavnoho universytetu. Seriya : Ekonomika, 1, 93-103 [In Ukrainian].
2. Saltan, R. O., Rusina, YU. O., & Kovalenko, D. I. (2021). Current state of development of financial stability of the banking system of Ukraine. Mizhnarodnyi naukovyi zhurnal "Internauka", 12, 12-16 [In Ukrainian].
3. Hladkykh, D. M. (2021). Key problems of capitalization of the banking system of Ukraine and directions of its growth. Biznes Inform, 5, 327-333 [In Ukrainian].
4. Il'chuk P. H., Kots' O. O., Martynyuk D. YA., & Rak-Mlynars'ka E. (2020). Status, dynamics and liquidity problems of the banking system of Ukraine. Visnyk Natsional'noho universytetu "L'vivs'ka politekhnik". Seriya : Problemy ekonomiky ta upravlinnia, 4, 2, 27-36 [In Ukrainian].
5. Kubakh T. H., Rudenko YE. YU. (2021). Assessment of the relationship between the financial stability of the banking system and the financial security of the state. Modern economics , 26, 55-63 [In Ukrainian].
6. Kharabara V. M., Hreshko R. I., Tretiakova O. V., & Hladchuk O. V. (2022). Mechanism of ensuring financial stability of the banking system of Ukraine. Efektyvna ekonomika, 11. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2022_11_20 (accessed 03 January 2023) [In Ukrainian].
7. Chyzh N. M. (2022). Functioning of the banking system of Ukraine: problems and prospects. Biznes Inform, 4, P. 103-110 [In Ukrainian].
8. Natsional'nyi bank Ukrainy: sait [National Bank of Ukraine: website]. URL: <http://www.bank.gov.ua> (accessed 10 January 2023) [In Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 10.02.2023

Прийнята до публікації 11.02.2023